

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Marika Janíková

Agresivita a šikana na 2.stupni základní školy

Olomouc 2014

vedoucí práce: PhDr. Linda Švrčinová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou bakalářskou práci Agresivita a šikana na 2.stupni základní školy vypracovala samostatně a uvedla jsem veškeré použité zdroje uvedené v seznamu literatury dané práce.

V Olomouci dne 8. 3. 2014

Marika Janíková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí bakalářské práce Lindě Švrčinové PhDr. Za projevenou pomoc, ochotu a vstřícnost při tvorbě této práce. Dále bych chtěla poděkovat zkoumané škole za ochotu a spolupráci při získávání dat, která jsou využita v praktické části.

Obsah

ÚVOD	5
1 STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	7
1.1 SPECIFIKA STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	7
1.2 AGRESIVITA, JEJÍ PŘÍČINY A SPECIFIKA VE STARŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU	9
2 ŠIKANA.....	12
2.1 DEFINICE ŠIKANY	12
2.2 ZNAKY ŠIKANY	13
2.2.1 Přímé znaky šikany.....	14
2.2.2 Nepřímé známky šikany.....	15
2.3 STÁDIA ŠIKANY	15
2.3.1 Zrod ostrakismu	16
2.3.2 Fyzická agrese a přitvrzování manipulace	17
2.3.3 Vytvoření jádra	17
2.3.4 Normy agresorů jsou přijaty většinou	17
2.3.5 Totalita, dokonalá šikana	17
2.4 FORMY ŠIKANY	18
3 AKTÉŘI ŠIKANY	21
3.1 AGRESOR	21
3.2 OBĚŤ	22
3.3 SVĚDCI ŠIKANY	24
4 NÁSLEDKY ŠIKANY	26
5 PREVENCE ŠIKANY	28
5.1 PRIMÁRNÍ PREVENCE	28
• Nespecifická primární prevence.....	28
• Specifická primární prevence.....	28
5.2 SEKUNDÁRNÍ PREVENCE	29
5.3 TERCIÁLNÍ PREVENCE	29
5.4 ORGANIZACE PRO PODPORU MINIMALIZACE ŠIKANY	31
5.4.1 Linka bezpečí.....	31
5.4.2 Minimalizace šikany - poradna	32
5.4.3 Poradna e-bezpečí.....	32
5.5 SOCIOMETRIE.....	33
5.6 LEGISLATIVA	34
6 PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ	36

6.1	CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉ ŠKOLY	36
6.1.1	<i>Prevence šikany na zkoumané škole.....</i>	36
6.2	STANOVENÍ PŘEDPOKLADŮ	37
6.3	METODY VÝZKUMU, SBĚR DAT	38
6.4	VÝSLEDKY ANALÝZY	38
6.4.1	<i>Postup při vyhodnocení výsledků analýzy.....</i>	38
6.5	VÝSLEDKY ANALÝZY	39
6.5.1	<i>Spokojenost žáků</i>	39
6.5.2	<i>Obava ze spolužáků ve třídě/škole.....</i>	41
6.5.3	<i>Ochota pomáhat.....</i>	41
6.5.4	<i>Pocit bezpečí.....</i>	42
6.5.5	<i>Setkání se s šikanou.....</i>	43
6.5.6	<i>Oběť šikany.....</i>	43
6.5.7	<i>Informovanost</i>	44
6.6	VÝSLEDKY PRŮZKUMU	45
6.7	POTVRZENÍ PŘEDPOKLADŮ	47
7	NÁVRH ŘEŠENÍ	49
8	ZÁVĚR	51
9	POUŽITÁ LITERATURA	54
	SEZNAM PŘÍLOH.....	57
	PŘÍLOHA	
	ANOTACE	

ÚVOD

Téma šikany není ve školství ničím novým. S rychlým rozvojem naší společnosti a neustálým zvyšováním nároků na žáky a jejich výkony však nabírá zcela nové podoby, využívá nových prostředků a liší se i svojí intenzitou. Pedagogové se shodují v názoru, že se jedná o zásadní problém, který se v menší či větší míře objevuje téměř na každé škole. Přesto se šikanu velmi zřídka podaří odhalit v jejím časném stadiu a je náročné ji prokázat.

Zatímco dříve byl pojem šikana spojován se základní vojenskou službou, postupem času se zvolna z vojenského prostředí přesouvá do všech typů škol. Agresivita při šikanování i zvolené metody se však v prostorách školy nebo učiliště těm vojenským velmi podobají a někdy je dokonce i převyšují. Věk agresorů se navíc neustále snižuje a s tímto nežádoucím chováním se lze setkat již v předškolních zařízeních.

V posledních letech se rovněž objevují zcela nové formy šikany. Rozvoj technických vymožeností, internetu a sociálních sítí dal například možnost vzniku kybernetické šikany. Pro agresory je tak přístup k obětem daleko snadnější a rovněž se otevírají nové možnosti, které lze využít ke snadnému a anonymnímu kontaktu s obětí.

Práce si klade za úkol prozkoumat a zmapovat vývoj forem šikany na druhém stupni základní školy (6. - 9. třída) a předložit konkrétní návrhy jejich prevence. Zvolila jsem si téma šikany, protože mám v plánu do budoucna působit jako výchovná poradkyně na základní škole. Jelikož vnímám šikanu jako zásadní, momentálně velmi opomíjený problém, chtěla bych provést průzkum na konkrétní škole, vyhodnotit stav a navrhnout řešení, které bude předloženo školním pedagogům. Výsledky budou taktéž sloužit jako materiál do preventivního programu proti šikanování. Jelikož jsem také matka předškolního dítěte, mám zájem tuto problematiku prozkoumat více do hloubky, abych byla schopna předejít, popřípadě vhodně reagovat na případnou šikanu v okolí mého syna.

V první, teoretické části práce budou na základě rešerše odborné literatury vymezeny hlavní pojmy týkající se šikany a agresivity. Jednotlivé kapitoly se zaměří především na stadia, formy a aktéry šikany. Rovněž bude definován starší školní věk, který je předmětem zkoumání v souvislosti s výskytem šikany.

Praktická část práce je založena na přípravě, uskutečnění a vyhodnocení dotazníkového šetření druhého stupně základních škol na téma šikana. Na základě zjištěných skutečností bude navrženo konkrétní řešení prevence těchto nežádoucích jevů pro druhý stupeň zkoumané základní školy.

1 Starší školní věk

Školní věk představuje poměrně dlouhé období základní školy, ve kterém dítě prochází celou řadou velmi významných změn, psychických i fyzických. V odborné literatuře se toto období dělí na různé etapy, které přesně vystihují jednotlivé vývojové fáze.

Vágnerová¹ nabízí dělení do tří základních etap lišících se věkem dětí, které uvádím v následujícím grafu.

Graf 1 Etapy školního věku

Ve vývojové psychologii se období druhého stupně základní školy pojí s dospíváním, které představuje velmi specifickou etapu, kdy dochází k celkové proměně osobnosti. V některých publikacích se lze setkat i s dělením na prepubertu, přechod mezi dětstvím a dospíváním a pubertu.²

1.1 Specifika staršího školního věku

Po celkem klidném a stabilním období středního školního věku, nastává přechod na druhý stupeň základní školy, který je spojen s bouřlivým obdobím dospívání. Etapa prepuberty i puberty nastupuje u dívek obvykle dříve než u chlapců. Nejvíce zjevné jsou

¹ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 237

² ČÁP, J. MAREŠ, J. Psychologie pro učitele. 1. vydání. Praha: Portál, 2001, s. 232

změny fyzické stránky, kdy dochází k rychlému růstu a díky hormonální činnosti se objevují druhotné pohlavní znaky.³ Vágnerová⁴ upozorňuje na skutečnost, že tělo se stává součástí identity dospívajícího člověka a jeho zevnějšek je cílem i prostředkem k udržení potřebné sociální pozice. Často dochází k napodobování aktuálních vzorů krásy. Důležitou roli hraje v tomto období i fyzická zdatnost, obratnost, síla a výška postavy.

Velmi výrazné jsou změny v chování, kde se objevuje velká rozkolísanost, časté změny nálad, labilita citů, výbuchy agresivity, hluchosti i apatie a nezáměr. U téhož jedince se lze setkat jak s přecitlivělostí, tak i s necitelností a hrubostí, kterou může pouze maskovat skutečné emoční ladění. Rovněž v této fázi vývoje vzrůstá citlivost ke kritice a nespravedlnosti od rodičů či vychovatelů.⁵

Během dospívání se výrazně mění vztahy s lidmi. Dospívající člověk odmítá uznávat formální autority, jako jsou rodiče a vychovatelé, nechce být v podřazeném postavení, nýbrž vystupovat jako rovnocenný partner. Snaha o osamostatnění se je velmi výrazná a rodiče ztrácejí výsadní postavení. Důležitou roli v tomto období zastává vrstevnická skupina, se kterou se dospívající identifikuje a ve které hledá emoční i sociální podporu. Do popředí se dostává také potřeba být akceptován a získat určitou prestiž. Získaná pozice ve vrstevnické skupině je důležitou součástí vlastní identity dospívajícího. Pro dosažení žádoucího postavení ve skupině je schopen udělat mnohé. Obvykle však platí, že starší adolescenti jsou k nepsaným normám skupiny již daleko kritičtější než mladší adolescenti, kteří je přijímají bez výhrad i v případě, že se vymykají normám obecně platným.⁶

Dospívání je také úzce spojeno s vývojem poznávacích funkcí a rozvojem logické paměti. Projevuje se zde také racionalismus a to především tím, že pubescent neuznává citové důvody lidského chování a více lpí na rozumových zdůvodněních a to i přesto, že jeho vlastní

³ ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. a kol. Přehled vývojové psychologie. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 102-103

⁴ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 345

⁵ ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. a kol. Přehled vývojové psychologie. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 104

⁶ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2008, s. 346-373

jednání se city řídí. V hodnocení bývají dospívající unáhlení a často generalizují jednu získanou zkušenost a dále ji přijímají jako fakt. Jakýkoliv kompromis většinou neakceptují.⁷

1.2 Agresivita, její příčiny a specifika ve starším školním věku

Agresivita je obvykle definována jako „sklon k překračování určité skupiny pravidel soužití mezi lidmi a je obvykle spojena se sklonem překračovat i další pravidla: ničit věci ze zlomyslnosti nebo pro zábavu, nerespektovat soukromé vlastnictví a podvádět.“⁸

Rodinné prostředí dítěte a způsob výchovy má na agresivitu značný vliv. Odborníci se shodují, že agrese se začíná vyvíjet již v předškolním věku nebo dokonce v prvních letech života dítěte na základě instinktivní výbavy. Mezi faktory, které negativně ovlivňují sklon k agresivnímu jednání, patří především nedostatek zájmu, citový chlad, ponižování, lhostejnost, negativní city, nenávist, psychické i fyzické násilí. Důležitá je také tolerance rodičů vůči násilí, které dítě projevuje ke skupině vrstevníků nebo k sourozencům. Z dítěte se pak stává agresivní člověk tak, že si velmi dobře pamatuje momenty, kdy mu agresivní chování přineslo úspěch nebo nějaký zisk. Ty potom používá jako scénáře v nových situacích.⁹

Na to, aby se agresivita projevila, je potřebná určitá konstelace typických faktorů ovlivňujících agresivní chování a nějaký spouštěč, například v podobě stresové situace. Gajdošová a Herényiová¹⁰ přímo definují obvyklé příčiny agresivity a projevů násilí na základě zkušeností ze základních škol.

⁷ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. a kol. Přehled vývojové psychologie. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 106-107

⁸ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 33

⁹ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 33-34

¹⁰GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků. Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími. Praha: Portál, 2006, s. 211-214

Citová deprivace – neuspokojená potřeba lásky, bezpečí, opory a ochrany. Dospívající prožívající tento stav hledají náhradní uspokojení, které mohou najít, právě v ubližování jiným lidem.

Úzkost, napětí, strach – žáci žijící ve stálém napětí a úzkosti jsou velmi často agresivní vůči těm, kteří jim to dovolí. Těžko také navazují přátelské vztahy.

Výbušný temperament – problém nastává tehdy, kdy se temperament žáka nekontrolovaně uvolňuje. Pokud nevybije nahromaděnou energii správným způsobem (například sportem), je pak neklidný, rušivý i násilnický.

Osobnostní charakteristiky žáka - nejistota, komplexy, snížená sebeúcta, nízké sebehodnocení mají často vliv na vývoj agresivního chování.

Nuda nebo touha po stále silnějších a vzrušujících zážitcích – potřeba být nějakým způsobem stimulován a nenudit se může vést k agresivnímu jednání. Po nějakém čase však stimul omrzí, stává se nezáživný a člověk hledá nové silnější zážitky. Nejsilnější zážitky jsou spojeny s vrozenými instinkty. Pud agresivity je jedním z nich.

Snaha chovat se mužně – zažitý obraz tvrdého muže, který se nebojí úderů a dokáže je i sám rozdávat může být také příčinou agresivity žáka. Často je toto „chlapské chování“ umocněno podporou okolí (rodiny, sourozenců, vrstevníků).

Výchovné přístupy rodičů – patří mezi nejvýznamnější zdroje dětské agresivity. Agresivní chování je často podmíněno příliš demokratickou výchovou, kdy rodiče dítěti téměř vše dovolí, nebo takovou, kde si dítěte téměř nevšímají. Podobný efekt má však i výchova velmi přísná, kdy je dítě trestáno za sebemenší přestupky.

Výchovné a vyučovací styly učitelů a způsoby, jakými projevují svoji autoritu – násilné a agresivní chování mezi žáky ve třídě může vzniknout, pokud učitel nevnímá typické znaky šikanování, neřeší je nebo dokonce podporuje.

Zvláštním případem agresivního chování je, když dospívající lidé obrazejí agresivitu proti sobě. Antier¹¹ uvádí takové chování na příkladu iniciačních zkoušek, které musí podstoupit, aby se zařadili do určité skupiny vrstevníků a stali se jejími uznávanými

¹¹ ANTIER, E. Agresivita dětí. 2. vydání. Praha: Portál, 2011, s. 92

členy. Jejich jednání je ovlivněno nejen snahou uspět před vrstevníky, ale i snahou získat nezávislost na rodičích a prosadit se jako autonomní osobnost. Iniciační rituály bývají v některých případech extrémně nebezpečné, a pokud je jedinec dobrovolně podstupuje, riskuje tím své zdraví a někdy i život.

2 Šikana

Šikana je vnímána jako déletrvající úmyslné psychické nebo fyzické ubližování slabším jednotlivcům nebo skupinám¹²

2.1 Definice šikany

Při vymezení pojmu šikany dochází k rozdílnosti názorů, protože někomu se nevinné škádlení jeví jako projevy šikany, jinému se může zdát neškodné. Je velmi složité vymezit hranici, kdy se jedná o situaci tolerovanou nebo nepřípustnou. Proto každý autor definuje šikanu dle svého vnímání a proto uvádím více příkladů.

„Šikana je patologické chování, které se vyznačuje tím, že jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“¹³

„Šikana je fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá mezi dvěma jedinci nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení“¹⁴

„Jeden nebo více žáků úmyslně a většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“¹⁵

Říčan¹⁶ upozorňuje, že slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, které označuje zlomyslné obtěžování, zužování, týrání, pronásledování nebo byrokratické lpění na liteře předpisů. Je to zvláštní případ agrese. Autor rovněž přináší obsáhlou a současně velmi

¹² SPALKOVÁ, D. Postavme se šikaně! Liberec: Alfa marketing, 2007, s. 64

¹³ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 20

¹⁴ PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2009s. 400

¹⁵ MARTÍNEK, Z. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. s. 109

¹⁶ ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 25-26

výstižnou a jasnou definici šikany, která má svůj původ ve Velké Británii: „Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“

2.2 Znaky šikany

Na základě výše uvedených definic i zkušeností z pedagogické praxe lze shrnout hlavní znaky šikanování, kterými jsou především:

Nerovnováha sil mezi obětí a agresorem - jeden z účastníků musí být oproti tomu druhému nějak znevýhodněn. Agresor se vždy snaží získat nad obětí převahu tím, že zneužije slabost oběti ve svůj prospěch. Může se jednat o fyzickou sílu, početní převahu agresorů nad obětí nebo psychickou převahu nad méně odolným jedincem.

Bezbrannost – Může se jednat o bezbrannost kvůli fyzické slabosti, neobratnosti, izolovanosti v kolektivu, psychické zvláštnosti nebo kvůli tomu, že agresori útočí ve skupině.

Hrozba opakované agrese - V většině případů dochází k šikaně opakovaně, avšak může k ní dojít jednorázově. Nebezpečí jednorázového aktu spočívá v tom, že o něm často ani nevíme a pokud ano, tak se přehlíží a nepovažuje se za projev šikany.¹⁷

Záměr uškodit a ublížit – Šikana není žádné nahodilé jednání. Nejedná se tedy o žádné náhodné pošťuchování nebo zastrašování, které je součástí každodenních rozmíšek.¹⁸

Důležitými znaky šikany je **nepoměr sil**, kdy se oběť nemůže nebo neumí bránit a **samoúčelnost převahy agresora** nad obětí. Ve skutečnosti se jedná o vazbu mezi agresorem

¹⁷ Martínek, Z. Agrese a agresivita u dětí a mládeže. Praha: NIDV, 2008, ISBN80-86956-29-6. s. 5-7.

¹⁸ BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV nakladatelství, 2003, ISBN80-86642-08-9 s. 197.

obětí, která je založena na dvou pilířích – snaze skrýt strach vlastní a současně využít strachu druhého.¹⁹

Při diagnostice šikany je pro pedagoga důležité pečlivě registrovat všechny známky šikanování a zároveň umět rozpoznat, zda se jedná skutečně o možnou šikanu nebo jenom běžné šarvátky ve třídě. Říčan rozděluje známky šikany, kterých by si měl pedagog všímat, na **přímé** a **nepřímé**. Při vyhodnocování je rozhodující jejich kumulace a skutečnost, zda se vyskytují ve větším počtu.

PŘÍMÉ ZNAKY ŠIKANY	NEPŘÍMÉ ZNAKY ŠIKANY
Posměch	Vyloučení z kolektivu
Kritika	Vyhledávání blízkosti učitelů
Příkazy	Smutek a deprese
Drobné fyzické týrání	Zhoršení školního prospěchu
Závažné fyzické týrání	Poškozené nebo často znečištěné věci a oblečení
	Stopy násilí na těle žáka

Tabulka 1 Přímé a nepřímé znaky šikany podle Říčana: 20

2.2.1 Přímé znaky šikany

Posměch - posměšky a urážlivé poznámky adresované oběti, nadávky, ponižování, pokořující přezdívky, vulgarismy namířené proti oběti nebo jejím nejbližším.

Kritika - Nepřátelské až nenávistné výtky na adresu oběti.

¹⁹ ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 24-25

²⁰ ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 49

Příkazy - Oběť dostává příkazy od agresora nebo od skupiny agresorů a tyto příkazy plní, i když to není příjemné a vnitřně s nimi nesouhlasí.

Drobné fyzické týrání - Postrkování, kopání, šlapání nohy, šťouchání, rány, které oběť neoplácí.

Závažné fyzické týrání - Rvačky, kde oběť je viditelně slabší než agresor nebo skupina agresorů a nemůže se bránit.

2.2.2 Nepřímé známky šikany

Vyloučení z kolektivu - Žák stojí obvykle mimo skupinu vrstevníků, je sociálně izolován, nikdo ze třídy s ním nekamarádí, nemluví, často ho ignorují.

Vyhledávání blízkosti učitelů - Šikanovaný žák obvykle vyhledává pod různými záminkami blízkost učitelů o přestávkách.

Smutek a deprese - Šikanovaný žák je zjevně nešťastný, často pláče nebo působí velmi sklesle.

Zhoršení školního prospěchu - Ke kterému dochází někdy velmi náhle.

Poškozené nebo často znečištěné věci a oblečení

Stopy násilí na těle žáka - Které on sám není schopen uspokojivě zdůvodnit (modřiny, podlitiny, řezné rány, odřeniny, škrábance a podobně).²¹

2.3 Stádia šikany

Šikanování ve škole se poměrně často přirovnává k nemoci třídního kolektivu. Podobně jako skutečná nemoc ohrožuje určitou rizikovou skupinu žáků, útočí v období, kdy je „imunita“ třídního kolektivu nějakým způsobem narušena, má svůj průběh a vývoj. Pokud není zavčas diagnostikována, narůstá do neskutečných rozměrů, které mohou mít fatální následky především pro oběti.

²¹ ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 49

Rozpoznat jednotlivá vývojová stádia šikany je nutné především při diagnostice a následné volbě nejvhodnějších terapeutických postupů. Kolář nabízí obecné schéma zrodu a vývoje šikany, vycházející ze zákonitostí skupinové dynamiky, přičemž rozlišuje **pět základních stupňů šikany**:²²

Obrázek 1 Stupně šikany

2.3.1 Zrod ostrakismu

Šikanování se může objevit téměř v každé skupině, za zcela běžných podmínek a obvykle přichází velmi nenápadně. V každé skupině jsou více či méně oblíbení jedinci. Ti, kteří se dosahují menší obliby v kolektivu, zakusují velmi často různé prvky šikany ze strany svých spolužáků. Obvykle se jedná o různé psychické formy násilí jako odmítání, pomlouvání, posmívání, ignorování, intriky, žertíky a podobně. Tyto formy šikany se nazývají **ostrakismus**.

²² KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 31-40

2.3.2 Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Za určitých podmínek může ostrakismus přerůst do další vývojové fáze. Jednou z příčin jsou například náročné situace, kdy šikanování slouží k ventilování nahromaděného stresu a napětí. V takových situacích dochází k přitvrzování manipulace a následně i k fyzickému násilí. Další příčinou k přechodu do druhého stupně je nárůst společně stráveného času (například školní výlet, lyžařský výcvik a podobně) nebo více agresivních asociálních jedinců v kolektivu. Pocit moci nad slabším spolužákem jim přináší požadované uspokojení a agresivní chování se proto opakuje. Další vývoj šikany závisí v této fázi na mnoha faktorech, jako je například soudružnost skupiny, morální hodnoty, které vyznává, postoj žáků k násilí a týrání slabších.

2.3.3 Vytvoření jádra

Pokud se ve skupině nenajde nikdo, kdo by se postavil zvyšující se agresi a manipulacím, dojde k vytvoření skupinky agresorů (úderné jádro), kteří spolu systematicky a cíleně spolupracují. Pokud se v této chvíli nevytvoří přibližně stejně silná pozitivní skupina žáků, dochází k narušení rovnováhy a agresori mohou dále bez problémů pokračovat ve svých aktivitách.

2.3.4 Normy agresorů jsou přijaty většinou

Nedošlo ke vzniku pozitivní skupiny, normy agresorů byly přijaty většinou žáků a dostaly podobu nepsaných zákonů, kterým se málokdo dokáže postavit. Úderné jádro zcela ovládá celou skupinu, což vede k její vnitřní proměně. Brzy dochází k tomu, že i mírní žáci se začnou chovat agresivně vůči slabým, což jim přináší uspokojení.

2.3.5 Totalita, dokonalá šikana

Normy agresorů jsou přijaty všemi členy skupiny, včetně týraných žáků a dochází k nastolení éry „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě skupiny, z nichž jedna jsou „otrokáři“ a druhá „otroci“. Otrokáři mají nad otroky moc, zcela je využívají, mají všechna

práva. Otroci na druhé straně nemají práva žádná, nejsou schopni se bránit a musí snášet pokořování a bolest. V tomto stupni se páchané násilí nadále zdokonaluje, otrokáři nemají žádné zábrany ani smysl pro realitu, na šikanování jsou závislí. Do šikany se postupně zapojují i původně mírní žáci, mizí zbytky morálky, soucitu, brutalita je přijímána jako zábava, chybí pocit viny.

2.4 Formy šikany

Šikanování lze v obecnější rovině rozdělit do dvou základních forem – **psychické a fyzické týrání a manipulace**. Některé formy šikany jsou zjevné již na první pohled, jiné jsou skryté a nenápadné, což nabízí agresorovi možnost šikanovat i za přítomnosti učitele či jiných dospělých osob.

U dětí a mládeže se v porovnání s dospělými objevuje šikanování s daleko nižší intenzitou brutality a oslabenou účinností manipulace. Jedná se tedy o šikany mírnější, nicméně pro oběti rovněž velmi bolestivé. S vývojem dítěte a jeho přechodem k dospívání formy šikany přitvrzují, stávají se propracovanější a úpornější. Rozdíly ve formě šikany lze pozorovat i mezi pohlavími. Zatímco u dívek převažuje psychické týrání, u chlapců je častější fyzické. Výskyt šikany u dívek je všeobecně nižší než u chlapců.²³

Kolář²⁴ uvádí konkrétní formy agrese a manipulací používaných k šikaně:

Fyzická agrese a používání zbraní – zjevné násilí páchané na oběti, které může mít podobu od drobných kopanců, fackování až po skupinové bití bezbranné oběti, řezání, škrcení, pálení a podobně. Jako zbraně při šikanování slouží nejrůznější věci denní potřeby jako například špendlíky, žiletky, sirky, pásek, kabely, připínáčky, ale i pouta a řetězy.

Slovní agrese a zastrašování zbraněmi – oběti je vyhrožováno zabitím, mučením nebo násilím, buď přímo, nebo anonymně (po telefonu, přes internet). Oběť může být rovněž

²³ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 27-29

²⁴ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 20-24

zastařována zbraní, vysmívají se jí kvůli handicapu, slabostem, neúspěchu, slovně ponižují její rodinu a podobně.

Krádeže, ničení, manipulace věcmi – agresor si přivlastňuje různé věci oběti, v počátečních fázích šikany to může být svačina, školní potřeby, později oblečení, peníze, věci vyšší hodnoty. Oblečení a věci oběti bývají „z legrace“ ničeny nebo schovávány po škole.

Násilné příkazy – oběť je nucena plnit ponižující příkazy, které jsou v rozporu s jejím přesvědčením a často i s lidskými právy.

Výše uvedené formy agrese a manipulace se neustále vylepšují a zdokonalují. S rychlým vývoje moderní počítačové techniky, internetu a mobilních sítí se objevila nová forma šikanování, tzv. **kyberšikana**, která využívá virtuálního světa k týrání a manipulaci obětí ve světě skutečném.

Rychlý rozvoj a šíření kyberšikany má několik příčin. Jednou z nich jsou lehce dostupné nástroje, které kybernetická šikana využívá. Informační a komunikační technologie jsou velmi rozšířené, téměř každý žák druhého stupně základní školy má dnes přístup k internetu a disponuje mobilním telefonem. Další skutečností, která přitahuje agresorům, je anonymita ve virtuálním světě. Obvykle se zde vystupuje pod jiným jménem (nickem). Agresor má možnost zcela změnit svoji identitu – jméno, pohlaví, věk, místo bydliště, své zájmy a podobně, což lze využít v manipulaci s obětí. Současně je tímto potlačen jeho strach z prozrazení, protože jeho identifikace je ztížená. Velice se zjednodušil celý proces pronásledování obětí. Agresor může narozdíl od běžných forem šikany zůstat u počítače v pohodlí svého domova. Virtuální svět je pro mnohé uživatele internetu únikem před realitou, do diskuzí vstupují s důvěrou, často ztrácejí zábrany právě díky zdánlivé anonymitě, ochotně sdílejí fotografie a videa ze svého soukromého života, které lze jednoduše zneužít.²⁵ Ve virtuálním světě je velké množství lidí, které pro agresora představují publikum i další potenciální útočníky. Nástroje kyberšikany se zatím bohužel rozvíjejí rychleji než pravidla a systém prevence.²⁶ V žádném případě však nelze tuto formu šikanování opomíjet nebo

²⁵ KREJČÍ, V. Kyberšikana na vzestupu – 1. část. Metodický portál. [online] 31.01.2011 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z WWW: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/10153/kybersikana-na-vzestupu-1.-cast.html/> >

²⁶ KREJČÍ, V. Kyberšikana na vzestupu – 2. část. Metodický portál. [online] 01.02.2011 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z WWW: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/10155/kybersikana-na-vzestupu-2.-cast.html/> >

přehlížet, což dokládají i snahy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které zařadilo prevenci kyberšikany do své strategie prevence nežádoucího chování u dětí a mládeže.

3 Aktéři šikany

Šikana má své typické aktéry. Na jedné straně stojí **agresor** nebo skupina agresorů, kteří pomocí zastrašování úmyslně působí psychické či fyzické násilí své oběti. Na druhé straně je **oběť**, která je obvykle slabší, citově zranitelnější a z různých důvodů neschopná dostatečné sebeobrany vůči agresorům. Uprostřed, mezi obětí a agresorem, stojí **svědci šikany**.

3.1 Agresor

Agresoři, iniciátoři šikanování, jsou v dané skupině ti „silnější“. Dokážou potlačit nejistotu a strach v krizových nebo konfliktních situacích a využít strach soupeře. Tato psychická zdatnost bývá u agresorů velmi často spojena i se zdatností fyzickou. Výrazným znakem osobnosti agresora je duchovní, mravní i psychická nezralost. Velmi často jejich jednání souvisí s psychickou deprivací, kdy základní citové potřeby dítěte nebyly po dlouhou dobu dostatečně uspokojovány.²⁷

Šikanující děti mají obvykle velmi silnou potřebu prosadit se bez ohledu na ostatní, chtějí ovládat druhé a zastávat dominantní postavení ve skupině. Dříve převládal mylný názor, že si agresí vůči ostatním kompenzují svoje vlastní mindráky, pocity méněcennosti a vnitřní utrpení. Skutečností je, že takových agresorů je jen malé procento, obvykle to jsou naopak velmi sebejistí a neúzkostní lidé.²⁸

Kolář²⁹ zpracoval velmi přehledně tři základní typy agresorů a jejich rodinné zázemí:

1. typ – „hrubý, primitivní, impulzivní, se silným přetlakem energie, s narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestní činnost. Tento agresor

²⁷ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 55

²⁸ ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 32

²⁹ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 55-56

šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, šikanování používá cíleně k zastrašování ostatních. V jeho rodině se často vyskytuje agresivita a brutalita ze strany rodičů a tuto brutalitu agresor jakoby vrací nebo ji napodobuje.“

2. typ – „velmi slušný, kultivovaný, uzavřený, velmi úzkostlivý jedinec se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Násilí a mučení jsou cílené a rafinované, uskutečňují se spíše bez přítomnosti svědků. Rodinná výchova je důsledná a přísná, někdy je to až vojenská dril bez lásky.“³⁰

3. typ – „srandista, optimistický, dobrodružný se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný. Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, snaží se vypíchnout humorné a zábavné stránky. Ve všeobecné rovině je přítomna citová subdeprivace a absence mravních a duchovních hodnot v rodině.“

3.2 Oběť

V odborných textech se lze v souvislosti s tématem šikany setkat se snahou charakterizovat typické oběti na základě dlouholetých zkušeností pedagogů a psychologů. Jsou obvykle popisováni jako žáci tělesně slabí, kteří se nejsou schopni bránit fyzickému napadení. Oběť je obvykle tichá, plachá, citlivá až přecitlivělá, často osamělá, bez kamarádů, těžce se přizpůsobující novému prostředí, těžce navazující kontakty v kolektivu, s nízkým sebevědomím a neschopná vzbudit větší sympatie u dětí i dospělých. Typické oběti školní šikany stojí ve třídě většinou stranou, moc se nezapojují do hlavního dění, jsou spíše pasivní a nevýrazné. Velkou roli zde hrají také viditelné odlišnosti, jako jsou tělesné proporce, vzhled, rasová odlišnost. Bohužel sem patří i děti s nějakým handicapem, který je odlišuje od většiny.³¹

V posledních letech se však již na základních školách poměrně rychle rozšířil v naší společnosti nový fenomén, který odlišuje žáky podle jejich socioekonomických rozdílů.

³⁰ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 55-56

³¹ GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků. Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími. Praha: Portál, 2006, s. 218

Značková móda, elektronika (mobily, tablety, atd.), sportovní vybavení apod. se staly jakýmsi vyjádřením sociálního statusu. Tyto snahy zařadit se pomocí „luxusnějšího“ zboží k určité sociální vrstvě či skupině nabývají v období dospívání na intenzitě. Skupina vrstevníků má v tomto věku důležité postavení, ovlivňuje jedince názorově a současně udává i určitý styl v oblékání, účesech, doplncích a podobně. Pokud někdo z kolektivu nedosahuje určité úrovně sebe prezentace, může to být i jeden z důvodů jeho neoblíbenosti nebo dokonce vyřazení z kolektivu.

Říčan³² konstatuje, že obětí šikany může být téměř kdokoli. Vedle výše popsaných „outsiderů“ skupiny uvádí také případy, kdy se obětí šikany stali žáci, kteří jsou i v něčem výjimeční. Tato výjimečnost může pramenit například z jejich intelektuální vyspělosti, nadání, píše ve škole nebo z dobrého vztahu k učitelům a podobně.

Kolář³³ rovněž uvádí případy, kdy se obětí šikany stali i fyzicky zdatní jedinci, kteří však neuměli skrývat strach a využívat strachu druhých. Jejich bojácnost byla zjevná a na agresora působila jako magnet. V zátěžových situacích obvykle reagovali nepřiměřeně, panikařili, propadali výčitkám svědomí a nadměrné sebekritičnosti.

S šikanováním v různých formách se mohou setkat samozřejmě i dospělí na pracovišti. Narozdíl od šikany dospělých se školní šikana obvykle liší v jedné zásadní věci. Šikanovaní žáci nemají možnost uniknout, jsou vězněni ve svém prostředí. Ke změně školy dochází ve výjimečných případech, kdy se šikana provalí a rodiče se rozhodnou řešit tuto situaci změnou prostředí pro své dítě. Ve většině případů se však oběť cítí bezradná, bezmocná a bez jakékoliv možnosti ovlivnit svůj vlastní život. Její sebevědomí se pod tíhou týrání nadále snižuje a naopak roste její bezbrannost.³⁴

³² ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 34

³³ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 56-57

³⁴ DUBIN, N. Šikana dětí s poruchami autistického spektra. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, s. 50-51

3.3 Svědci šikany

Při rozhovorech či besedách ve školách žáci obvykle tvrdí, že by se v případě šikany postavili jasně na stranu oběti a už v žádném případě by se neradovali z jejího utrpení. V realitě školní třídy je však situace obvykle zcela jiná. Žáci spolu tráví mnoho času nejen ve škole, ale i na výletech, kurzech nebo při mimoškolních aktivitách. Kolektiv ve třídě základní školy se formuje po velmi dlouhou dobu, v některých případech je neměnný celých devět let. V období dospívání je velmi důležité, aby byl jedinec svými vrstevníky ve třídě akceptován, uznáván i obdivován. Pokud se náhodně stane svědkem šikany a přikloní se na stranu oběti, riskuje tím ztrátu své pozice ve třídě a možnost stát se neoblíbeným u ostatních. Být zastáncem oběti vyžaduje vysoké morální přesvědčení i vnitřní sílu, která je větší než strach z mínění okolí.

Pokud se však najdou svědci, kteří jasně dají najevo, že s šikanou nesouhlasí a zasáhnou, seberou tím obvykle násilníkovi motiv jeho chování. Většinou se stává, že proti agresorovi zasáhne jen ojedinělý svědek, kterého nikdo jiný nepodpoří a to i v případech, že s obětí soucítí naprostá většina přihlížejících. Dubin uvádí pět typů svědků šikanování, mezi kterými však chybí **skuteční ochránci** oběti, kterých je velmi málo: ³⁵

- **násilník nohsled** – šikany se účastní aktivně, nikdy ji ale nezačíná, agresora často podpoří také z vlastního strachu, aby se sám nestal obětí
- **stoupenec (pasivní násilník)** – šikanu podporuje, ale neúčastní se jí, stojí stranou, posmívá se nebo pokřikuje
- **pasivní stoupenec (potencionální násilník)** – šikanu má rád, ale podporu nevyjadřuje
- **lhostejný pozorovatel** – je mu to jedno, nezastává žádný názor
- **potencionální obránce** – násilí odsuzuje, oběť lituje, myslí si, že by se jí mělo pomoci, ale nic nepodnikne

Z reakcí svědků je rovněž možné určit stupeň šikany. Zkušenosti pedagogů potvrzují, že v počátečních fázích šikanování se ještě otevřeně mluví ve třídě o tom, kdo

³⁵ DUBIN, N. Šikana dětí s poruchami autistického spektra. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, s. 73

šikanuje. Žáci buď vyjadřují nesouhlas s agresorem, nebo se staví na stranu oběti. V pokročilém stadiu již nechtějí iniciátora nebo iniciátory šikanování prozradit, snaží se zapírat, tvrdí, že nic neviděli, jednotlivé případy krutosti bagatelizují, oběť znevažují, kritizují a otevřeně podezírají, že si újmu způsobila sama. Ve třídě vládne atmosféra plná strachu a napětí, agresori jsou uznáváni a v případě sebemenšího podezření ze strany pedagogů pro ně ostatní hledají polehčující okolnosti nebo jim ochotně poskytnou alibi.³⁶

³⁶ GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. Rozvíjení emoční inteligence žáků. Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími. Praha: Portál, 2006, s. 219

4 Následky šikany

Následky šikanování postihují v největší míře oběti a jejich rodiče. Šikana dokáže velmi hluboce zraňovat lidskou duši a rozvracet psychiku, což v krajních případech vede k naprosté rezignaci, která může skončit i sebevraždou oběti. Při fyzických formách šikanování dochází k vážným poraněním a ohrožení zdraví dítěte, které může mít i trvalé následky.

Následky jsou závislé na okolnostech šikany, jako je například stupeň, kterého dosáhla, míra obranyschopnosti oběti nebo zda šlo o dlouhodobé či krátkodobé týrání. U obětí vyšších stádií šikany jsou následky velmi závažné a traumata přetrvávají i v období dospělosti. Při dlouhodobém šikanování je u oběti typický skutečný strach o život a s ním spojené poruchy spánku, noční můry, psychosomatické potíže jako zvracení, bolesti břicha, hlavy, zad, astmatické záchvaty a podobně. Oběť se často psychicky zhroutí. Obvykle se stává, že má šikana velký vliv na adaptaci žáka. Ani přechod na jinou školu není zárukou, že problémy oběti skončí. Šikanovaní žáci se těžce zařazují do nového kolektivu a dokonce se někdy opět stávají terčem šikany. Některé oběti se vyrovnají se svými otřesnými zážitky navenek poměrně snadno. Duševní poranění jsou však velmi hluboká a jen tak se nezahojí, uvnitř je to stále velmi zraněná osobnost.³⁷

Ani následky u lehčích forem šikany nelze podceňovat. Pronásledovaný žák je vystaven dlouhodobému bolestivému emočnímu tlaku, což má za následek narušení jeho osobnostního vývoje. Adaptační mechanismy se přetížají, dochází k vyčerpání nervové soustavy a vzniku neuróz nebo psychosomatických potíží. Pokud se takto psychicky vyčerpaná oběť postaví agresorovi na odpor, obvykle použije nepřiměřené obranné prostředky. V sebeobraně tak způsobí těžká zranění nebo i smrt agresora.³⁸

Šikanování má vliv nejen na oběti, ale i nezúčastněné svědky a v neposlední řadě i na samotné útočníky. Oběti a svědci, kteří se týrání neúčastní, ztrácejí důvěru ve spravedlnost ve společnosti a ve schopnost autorit, v tomto případě učitelů a vychovatelů, ochránit slabé a

³⁷ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 68-69

³⁸ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 70

bezmocné. Vznikají také pochyby o morálních zákonech a normách chování, které mohou agresori bez potrestání překračovat. Tento pocit nedůvěry a zklamání si mohou nést také až do dospělého věku. „*Děti jsou často zklamány tím, jak málo učitelé dělají proti šikaně, jak ji přehlíží, jak podceňují utrpení, které znamená pro oběti, jak polovičatě a neobratně ji vyšetřují a jak málo ji trestají.*“³⁹

U iniciátorů a aktivních účastníků šikanování se fixují antisociální postoje a prohlubuje se připravenost pro další trestnou činnost.⁴⁰

Zdravotní následky	Psychické následky	Sociální následky
Úrazy způsobené vzájemným násilím	Snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy	Členství v rizikových partách
Totální vyčerpání organismu	Nízké sebehodnocení	Zhoršení prospěchu jak u oběti tak agresora
Rozvoj psychosomatických onemocnění	Špatný vztah ke škole a k lidem	Horší využívání vlastních (duševních) schopností
Zvýšení krevního tlaku v důsledku vysoké hladiny stresových hormonů v krvi	Frustrace sociálních potřeb obětí	Kriminální jednání
Výšené riziko kardiovaskulárních nemocí v dospělosti	Stálé napětí, špatná nálada a smutek	
	Úzkostné stavy, strach vedoucí k poruchám spánku	
	Zvýšená únavnost a neúspěch ve studiu i soukromém životě	

Tabulka 2 Konkrétní následky šikany⁴¹

³⁹ ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. 1. vydání. Praha: Portál, 1995, s. 40

⁴⁰ KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc. 1. vydání. Praha: Portál, 1997, s. 67

⁴¹ PRAŽSKÉ CENTRUM PRIMÁRNÍ PREVENCE. Agrese a šikana - Následky šikanování. [online] [cit. 30.01.2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=7>>

5 Prevence šikany

Pro prevenci šikany je prvotním a základním předpokladem úspěšného boje proti šikaně připsání si skutečnosti, že šikana se může objevit kdykoliv na kterékoliv škole. Pokud se šikana vyskytne, je pak dalším důležitým předpokladem odvaha obětí a ochota ostatních oznamovat jednotlivé incidenty pedagogům. Účelem prevence není jen předcházení vzniku šikany, ale je také návodem pro žáky a pedagogy, jak postupovat, aby se zabránilo rozšíření tohoto antisociálního chování. Říčan zdůrazňuje, že prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla upozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě, a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly.

Rozděluje tři typy prevence a to: primární, sekundární a terciální.

5.1 Primární prevence

Jedná se o předcházení vzniku šikany, tudíž tam, kde se ještě nevyskytla. Hlavním principem je soustavná práce s celou třídou, která je orientována na budování zdravých mezilidských vztahů. Základem je vytvoření pozitivního klimatu školní třídy a celé školy. Snaží se zabránit vzniku skupinek, které se vyhýbají ostatním spolužákům.⁴²

Dále se tato prevence dělí na dva druhy a to nespecifická a specifická

- **Nespecifická primární prevence**

Zaměřuje se na posilování osobnosti, rozvoj sociálních dovedností a podporu mezilidských vztahů ve třídě. Využívá se především psychologických her.

- **Specifická primární prevence**

Je zaměřená přímo na oblast šikany. Trénují se zde přímo specifické dovednosti, jak se šikaně účinně bránit. Co dělat při setkání s ní a komu ji oznámit.

⁴² ŠVEC, J., KOLÁŘ. M., JEŘÁBKOVÁ, S. Jak zlepšit vztahy v naší třídě.: Kurz osobnostní a sociální výchovy pro žáky 2. Stupně ZŠ [online]. [Cit.2.prosince2013]. Dostupné z: WWW:

<http://www.odyssea.cz/soubory/e_kurzy/jak_zlepsit_vztahy_v_nasi_tride_2_stupen_zs.pdf>

5.2 Sekundární prevence

Zaměřuje se na skupiny, kde si již mírnější forma šikany objevila. Nejdůležitějším počátečním krokem je zmapování toho, co se ve třídě odehrálo. Po odhalení těchto skutečností je nutné šikanu zastavit a poté pracovat s celou třídou. Využívá se zde aktivit zaměřených na léčbu kolektivu a postupů na stmelování skupiny nebo individuální práci.

5.3 Terciální prevence

Tato prevence je zaměřena na práci s jednotlivcem. U agresorů se jedná o represivní a nápravná opatření. U obětí se zaměřuje na psychiatrickou a psychoterapeutickou pomoc. *„Terciální prevence je v kompetenci policie např. vyšetřování trestného činu ublížení na zdraví, sociálních kurátorů a represivních a léčebných institucí.“*⁴³

Podle Říčana⁴⁴ se dá nebezpečí výskytu šikany předejít následujícími body:

Solidarita se slabými jako základ řízení třídy:

Učitel by se měl, zaměřit na plaché, úzkostné nebo nějak handicapované děti. Měl by se pokusit posílit jejich sebevědomí, povzbudit je a dát jim příležitost vyniknout. Čím více je bude zapojovat do společné činnosti, tím lepší bude jejich začlenění do kolektivu.

Podpora autority učitele:

Je nezbytnou podmínkou toho, aby škola mohla plnit své poslání a dokázala se vypořádat s negativním patologickým jevem jako je šikana.

Posílení demokracie ve třídě a ve škole:

Pedagog by měl dát dětem možnost vyjádřit vlastní názor a dát jim možnost vlastního výběru. Dobrým řešením je vytvoření žákovské samosprávy. Důležité je také informovat rodiče o nepříjemných situacích a snaha zapojit je do školních aktivit.

⁴³ KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. Sociální patologie. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. S. 326. ISBN978-80-7041-896-3

⁴⁴ Říčan Pavel. Agresivita mezi dětmi. 1. Vyd. Praha: Portál, 1995, s-71

Ideová výchova:

Podstata je vštěpování základních lidských hodnot jako solidarity, obětavosti, soucitu, cti apod. Dobré je vytvoření třídy, ve které mají všichni členové skupiny významný vliv na dění ve třídě.

Princip kooperace ve výchově:

Je to způsob, který využívá spolupráce mezi dětmi v rámci školních činností s cílem vytvoření přátelských vztahů.

Dozor ve škole:

Dozor je velmi účinný preventivní prostředek proti šikaně. Obecně platí, že čím více pedagogů dohlíží během přestávek (mimo výuku) na dění ve třídách nebo chodbách, tím méně příležitostí mají agresori k šikaně.

Práce s potenciálními agresory:

Je nezbytné tyto děti pečlivě sledovat a okamžitě zakročit při projevu prvních známek agrese. Pedagog by měl u těchto žáků užívat co nejvíce pochvaly, učit je sociálním dovednostem, schopnosti empatie, zaměstnat je.

Ochrana dění před vlivem mediálního násilí a pornografie:

Média, pornografické časopisy ale i počítačové hry s násilnou tematikou svádí k přímému napodobování a působí destruktivně na osobnostní vývoj člověka. Negativně ovlivňuje citový život a oslabuje smysl pro dodržování obecných norem.

Výchova k násilí:

Důraz je kladen na výchovu dětí tak, aby se dovedly prát, aby se nebály ránu přijmout ani ránu dát, ale aby zároveň tuto svou schopnost využívaly pouze k dobrému. Nedílnou součástí výchovy k násilí musí být výchova ke kázni a sebeovládání i mravní výchova.

V praxi se dá šikaně předcházet, především na základě společných aktivit dětí, kdy se mezi nimi vytváří silné přátelské pouto, zlepšují se vztahy a omezuje se tak možnost výskytu agresivity mezi nimi. Důležité jsou společné výlety, hry a další aktivity, kde se děti mohou naučit spolu vhodně komunikovat, zároveň je vše pod dozorem kantorů. Pokud jsou rodiče

dostatečně zodpovědní, mají přehled o činnostech svých dětí a vědí, že děti mají příliš mnoho volného času, je třeba zařídit vhodné volnočasové aktivity.

5.4 Organizace pro podporu minimalizace šikany

V současné době existuje několik organizací, které jsou k dispozici zejména na webových stránkách nebo telefonních linkách. Poskytují rady a podporu jak pro oběti, tak iniciátory. Z toho důvodu vznikla podpora na bázi anonymních hlášení, v poslední době zejména využitím chatů a diskuzí na různých internetových stránkách a fórech.

5.4.1 Linka bezpečí

Linka bezpečí je bezplatná telefonická linka krizové pomoci pro děti a mladistvé (do 18 let, studenti do 26 let). Je v provozu 24 hodin denně po celý rok a je dostupná z celé České republiky zdarma jak z pevné linky, tak i z mobilních telefonů. Linka bezpečí ctí zásadu anonymity klienta a tak, pokud klienti sami nechtějí, nemusí nám sdělovat své osobní údaje.

Posláním Linky bezpečí je poskytovat telefonickou krizovou pomoc a poradenství dětem a mladistvým, kteří se nacházejí v tíživé životní situaci takového rozměru, že ji nemohou nebo nedokážou zvládnout vlastními silami.

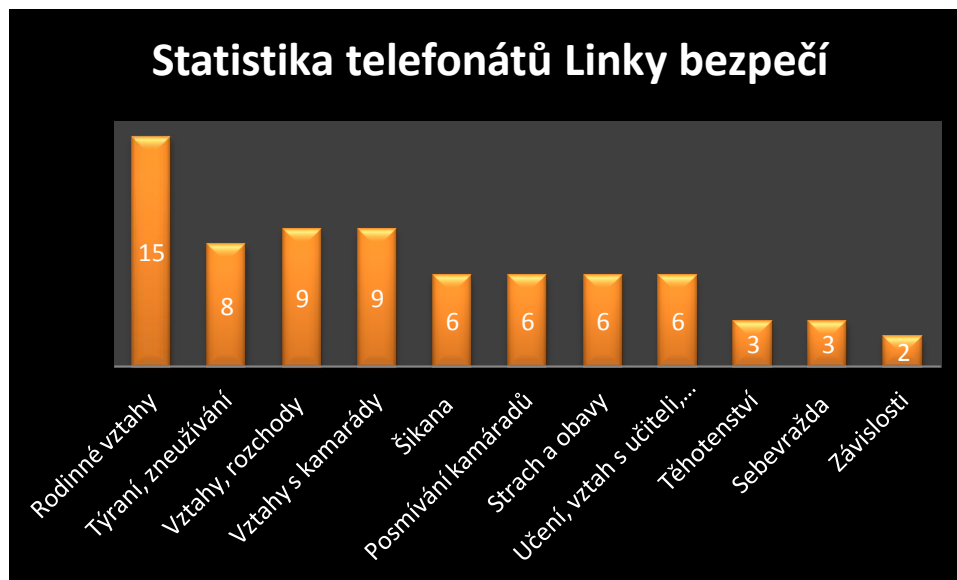
Linka bezpečí pomáhá dětem a dospívajícím řešit těžké životní situace. Slouží především těm, kteří si nevědí rady se svými problémy, cítí se ohroženi, osamělí, zrazení, zmatení a z nejrůznějších důvodů se nechtějí nebo nemohou svěřit někomu ze svého okolí. Přesto však potřebují pochopení, podporu, důvěru a zároveň kvalifikovanou radu a pomoc. Dětem a mladistvým je dáván dostatečný prostor k tomu, aby mohli hovořit s konzultantem o své situaci a dospět společně k nějakému možnému řešení.⁴⁵

⁴⁵ SDRUŽENÁ LINKA BEZPEČÍ. Linka bezpečí 116111. [online]. [cit. 10.01.2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=194>>

⁴⁶ SDRUŽENÁ LINKA BEZPEČÍ. Loga ke stažení. [online]. [cit. 10.01.2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/articles.asp?ida=278&idk=379>>

V roce 2012 pracovníci Linky bezpečí přijali celkem 653 hovorů, z toho 123 hovorů se týkalo konkrétního problému, které jsou rozepsány v následující tabulce.

Graf 2 Statistika telefonátů Linky bezpečí za rok 2012⁴⁷

5.4.2 Minimalizace šikany - poradna

Projekt, jehož cílem je nejen snížit výskyt šikany na školách, ale také šířit povědomí o šikaně mezi rodiče. Využívá své programy, jako například vzdělávací program Minimalizace šikany, pořádá různé akce, osvěty, kampaně, výzkumy a další. Informace o tomto projektu jsou dostupné na webové stránce: www.minimalizacesikany.cz

5.4.3 Poradna e-bezpečí

Je anonymní webová poradna, která se zaměřuje na problematiku životních situací související s internetovými či mobilními útoky na člověka. Řeší také problémy kyberšikany. Na poradnu je možné se dostat přes odkaz: www.poradna.e-bezpeci.cz

⁴⁷ SDRUŽENÁ LINKA BEZPEČÍ. Zpráva o činnosti 2012. [online]. [cit. 10.01.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.linkabezpeci.cz/data/articles/down_880.pdf>

Níže uvedená tabulka uvádí výsledky výzkumu realizovaného Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Univerzity Palackého v Olomouci. Výzkumu se zúčastnilo přes 12500 žáků základních a středních škol. Z výsledků je patrné, že téměř 60% dětí ve věku 7 – 11 let se již setkala s kyberšikanou.

Obrázek 3 Výsledky výskytu nejčastějších forem kyberšikany u českých dětí⁴⁸

5.5 Sociometrie

Sociometrie patří mezi jednu z metod, která zkoumá – měří mezilidské vztahy konkrétní skupiny pomocí psychometrických technik.

O kolektivu umožňují získat značné množství přehledných a ucelených informací. Tyto informace pak slouží jako východiska pro následnou intervenci či dlouhodobou práci s daným kolektivem.

⁴⁸ ŠANCE DĚTEM. Nejčastější formy kyberšikany u českých dětí. [online]. [cit. 10.01.2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/nejcastejsi-formy-kybersikany-u-ceskych-deti-71.html>>

V rámci sociometrie jsou jedincům pokládány tzv. sociometrické otázky, tj. takové otázky, které „respondentovi nabízí možnost vybrat některé lidi z daného množství osob (skupiny spolužáků, spolupracovníků atd.) za použití určitého výběrového kritéria“ (Janoušek, 1986, s.189). Kvantitativní výsledky takového testu (množství preferencí dle zvoleného kritéria) jsou pak analyzovány a převáděny do kvalitativní roviny. Tímto postupem můžeme zjišťovat, kdo má jakou pozici v daném kolektivu, tj. kdo je spíše oblíbený, kdo naopak stojí mimo skupinu atd.⁴⁹

5.6 Legislativa

Z legislativního hlediska šikana jako taková není trestným činem. Je možné ji posuzovat „pouze“ jako přestupek.

*„Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu některých trestních činů (zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdější předpisů). V předpisech resortu školství se na takové případy pamatuje v čl. 13 Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení tímto ustanovením: Všichni zaměstnanci ohlašují řediteli školy své poznatky, které svědčí tomu, že žák užívá omamné látky, dopouští se gamblerství, šikany, trestné činnosti nebo je ohrožen jinými sociálně patologickými jevy, dále je-li vystaven šikaně či týrání, případně jinému nežádoucímu zacházení ve škole i mimo školu. Tím není dotčena povinnost zaměstnanců vyplývající ze zvláštních předpisů. V naší zemi platí **Úmluva o právech dítěte**, která zaručuje dětem bezpečí i v pedagogických zařízeních. Kromě toho, že iniciátor šikanování porušuje tuto úmluvu, je šikanování možné považovat za přestupek proti našemu právnímu řádu. **Může totiž naplňovat skutkovou podstatu řady trestných činů jako:** trestný čin omezování osobní svobody, trestný čin vydírání, trestný čin vzbuzení důvodné obavy, trestný čin loupeže, trestný čin znásilnění, trestný čin pohlavního*

⁴⁹ O SOCIOMETRII. Zikán, J. [online]. [cit. 15.01.2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.sociometrie.cz/o-sociometrii>>

zneužívání, trestný čin kuplířství, trestný čin ublížení na zdraví, trestný čin poškozování cizí věci, trestný čin násilí proti skupině a proti jednotlivci“⁵⁰

⁵⁰ ŠIKANA A LEGISLATIVA. Skácelová. L. [online]. [cit. 25.1.2014] Dostupné z WWW: <http://www.odrogach.cz/skola/sikana-a-nasili/sikana-a-legislative.html>

6 Průzkumné šetření

Cílem průzkumu je zjistit, jak jsou žáci v podmínkách školy spokojeni, současně také zjištění rizikového chování žáků 2. stupně a následný možný výskyt šikany mezi žáky.

Výsledky výzkumu budou sloužit škole k dalšímu zamyšlení, analýze vlastní situace, vyvození závěru a přijetí preventivního opatření a výsledky práce poslouží jako materiál k minimálnímu preventivnímu programu školy proti šikaně.

6.1 Charakteristika zkoumané školy

Škola byla postavena roku 1784. Má dvě budovy, které jsou od sebe vzdáleny pět minut pěší chůze. Nachází se v menším městě klidného prostředí. Po dobu své působnosti prošla obrovskými změnami – stala se příspěvkovou organizací, působí v oblasti ekologických projektech. Poskytuje škálu nejrůznějších kroužků jako zájmové, sportovní atd.

Druhý stupeň tvoří šestou až devátou třídu nacházející se v jedné budově. Počet žáků na škole je 219. Každý ročník má selektovanou třídu, která je sportovně založená. Zaměřuje se na přípravu dětí a mládeže v házené.

6.1.1 Prevence šikany na zkoumané škole

Metodik prevence společně s pedagogickým sborem stanovil pro školu program prevence proti šikaně jak pro rodiče, tak pro pedagogy. Protože se šikana v počátečním stádiu vyskytuje na všech školách, metodika první pomoci je zde žádoucí, přímo nezbytná. Mezi základní opatření zachování bezpečnosti využívá škola následující kroky:

Spolupráce s kolegy ve škole, konverzace s žáky o přestávkách nebo hodinách, aktivně se zajímat o problematiku šikany (samovzdělávání, studium). Řešení problémů konzultovat s vedením školy, výchovným poradcem či metodikem prevence. Všechny tyto kroky mají vést k podpoře solidarity a tolerance, vědomí sounáležitosti, uplatňovat spolupráci mezi dětmi a rozvíjet jejich respekt.

Základem prevence pro pedagogy jak řešit počáteční vznik šikany a jeho postupnost je znázorněno na následujícím schématu.

Obrázek 4 Schéma základní prevence⁵¹

6.2 Stanovení předpokladů

Na základě jednotlivých výzkumných otázek byly stanoveny následující předpoklady:

P1 – Nadpoloviční většina žáků se ve škole cítí spokojeně

P2 – Menšina žáků je určitým způsobem šikanována

P3 – Většina žáků ví, na koho se obrátit v případě problému

⁵¹ Interní materiál školy

6.3 Metody výzkumu, sběr dat

V zájmu splnění hlavního cíle práce jsem vykonala na zkoumané základní škole dotazníkový průzkum zaměřený na rizikové chování žáků vedoucí k šikaně. Dotazník byl poskytnut od zkoumané školy, která tento dotazník používá k sociometrickému měření rizikového chování a vztahu žáku na škole.

Na základě výsledku průzkumu se pokusím identifikovat, která třída patří mezi nejrizikovější skupiny a následně řešení nalezeného problému.

Dotazníkovou metodu považuji na uskutečnění tohoto druhu průzkumu za nejvhodnější. Šetří čas potřebný na získání informací a zároveň má tu výhodu, že otázky jsou kladené v strukturované formě zjednodušující vyhodnocení. Dotazník byl vytvořen tak, aby jeho vyplnění respondenty, co nejméně časově zatížilo. (vzor dotazníku se nachází v příloze 1).

Celkem bylo vytvořeno 10 otázek, na které stačilo uvést ano-ne. Otázky byly převážně zaměřeny na oblast vztahů, bezpečností a chování žáku mezi sebou. Dotazník byl poskytnutý elektronickou formou všem žákům šesté až deváté třídy. Pro dosažení co nejpravdivějších odpovědí byl dotazník anonymní. Získané informace jsem následně zpracovala formou grafů, analyzovala a použila na návrh zlepšení současné situace na škole.

6.4 Výsledky analýzy

Dotazník byl distribuovaný všem zkoumaným žákům, to znamená celkem 219 žáků. Zpětně mi bylo poskytnutých 219 odpovědí. Tím se zaručila 100% úspěšnost, vzhledem k tomu, že se mi podařilo získat odpovědi od všech žáků.

6.4.1 Postup při vyhodnocení výsledků analýzy

Při rozboru výsledku dotazníku jsem si rozdělila respondenty na čtyři skupiny. První byli žáci šestých tříd, celkem 56 respondentů, jedná se o zhruba 12 až 13leté děti.

V druhé skupině byli žáci sedmé třídy s počtem 50 respondentů, děti sedmých tříd se pohybují ve věku 13 až 14 let.

Třetí skupinu tvoří žáci osmých tříd s počtem 61 respondentů, žáci se pohybují ve věku 14 až 15 let.

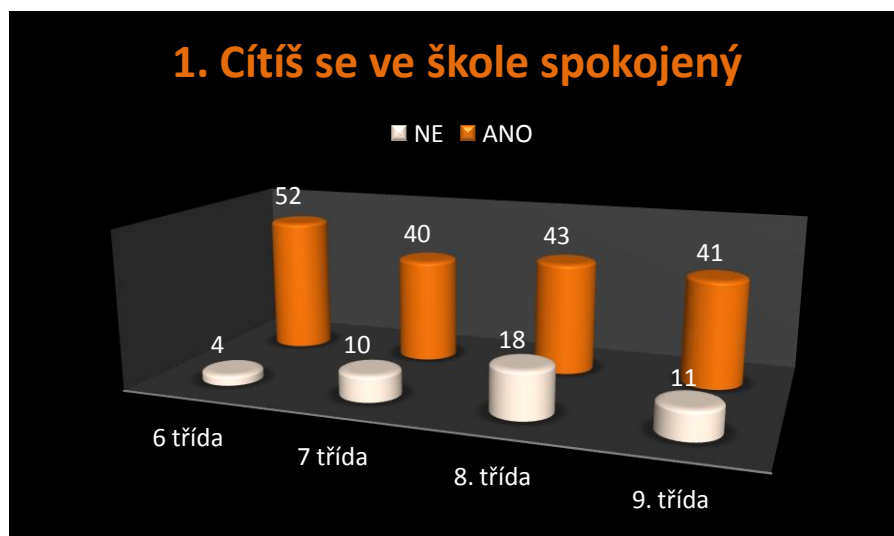
Poslední skupinu tvoří žáci devátých tříd jejichž počet je 52. Věková kategorie se pohybuje mezi 15 a 16 lety.

6.5 Výsledky analýzy

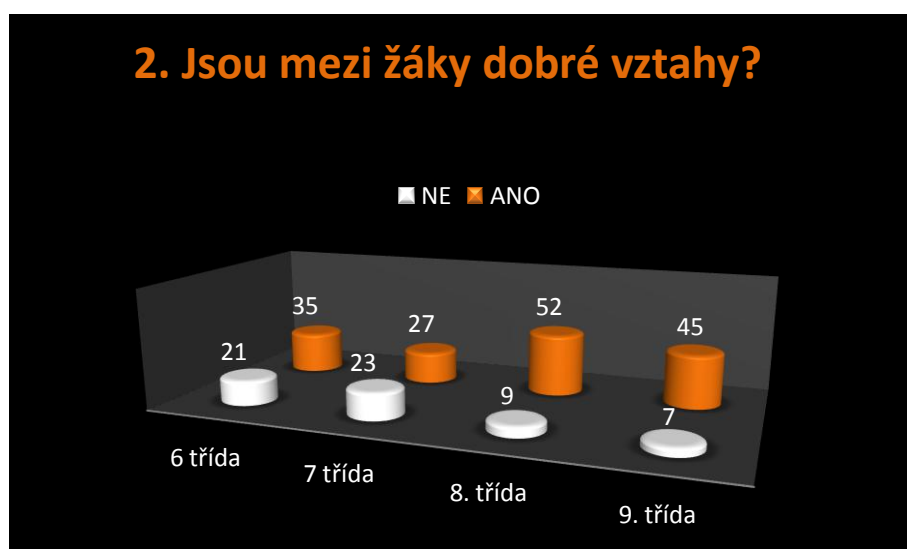
V následujících podkapitolách budu vyhodnocovat a zkoumat výsledky na základě grafů ze získaných odpovědí žáků.

6.5.1 Spokojenost žáků

Otázka číslo jedna zkoumá, zda se žáci cítí ve škole spokojeni. Z výsledků vyplývá, že nejspokojenější žáci jsou v šestých třídách, kde spokojenost vyjádřilo 93%. Ve vyšších třídách byla spokojenost o něco menší, kde zhruba 25% žáků vyjádřilo nespokojenost. Opačných výsledků se však dostává v otázce číslo dvě, která se zabývá vztahy ve třídě. Z výsledků je patrné, že žáci vyšších tříd mají mezi sebou lepší vztahy než žáci nižších tříd. V sedmé třídě mezi sebou nevychází téměř polovina, až 54% žáků. Tento výsledek není až tak překvapující, přikládám-li tuto skutečnost faktu, že žáci nižších tříd se zatím moc neznají.

Graf 1 Cítíš se ve škole spokojený?

Graf 2 Jsou mezi žáky ve třídě dobré vztahy?

Další otázkou číslo tři jsem se pokusila zjistit, jestli se děti stýkají i po vyučování. Dostala jsem se k podobným výsledkům jako v otázce číslo dvě, čímž se mi potvrdila pravdivost odpovědí. Žáci šestých tříd se teprve začínají poznávat a vytvářet si bližší kamarádské vztahy. Proto mě nepřekvapuje, že 57% žáků se vůbec nestýká po vyučování. V ostatních třídách se nadpoloviční většina žáků společně účastní jiných zájmových aktivit.

6.5.2 Obava ze spolužáků ve třídě/škole

Otázka číslo čtyři zkoumala, jestli se ve třídě, někdo někoho bojí. Výsledky potvrzují, že v každé třídě se vyskytují neoblíbení jedinci, kterých se obávají nejvíce žáci šestých tříd. Celkem 12%. Nejméně žáci devátých tříd a to 4%.

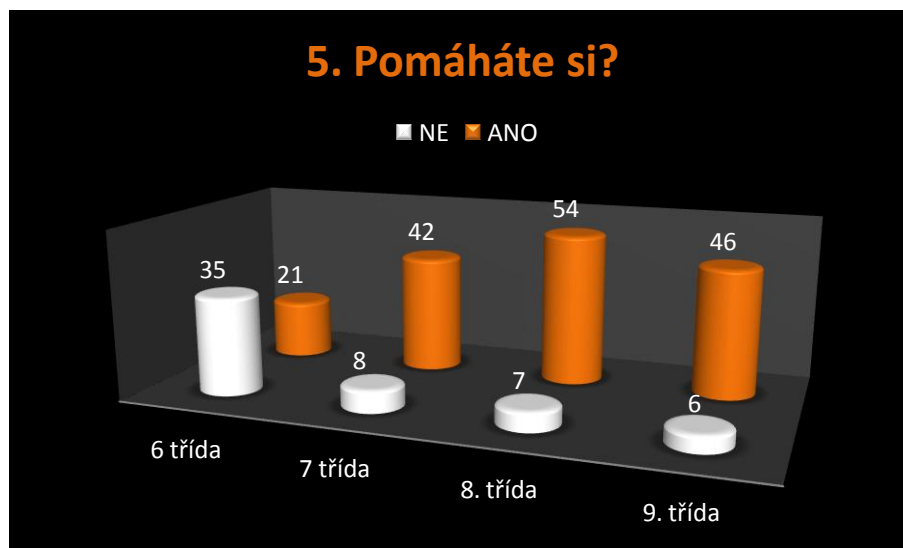
V otázce číslo sedm jsem chtěla zjistit, jestli se žáci někoho bojí na škole. Stejně jako otázka číslo čtyři potvrzuje, že v celé škole jsou obáváné jedinci. Zatím co 10% žáků devátých tříd se někoho obává v osmé třídě je to 11% žáků, v sedmé třídě 16% žáků a největší obavy mají žáci šestých tříd a to 18%.

Graf 3 Je ve třídě někdo, koho se bojíš?

6.5.3 Ochota pomáhat

Otázka číslo pět zjišťuje, do jaké míry si žáci pomůžou, když jim něco nejde. Nadpoloviční většina všech zkoumaných tříd nemá problém s ochotou pomoci druhým, opět se projevila nejistota v šestých třídách, kde jen 37% žáků projeví pomoc druhému.

Graf 4 Když někomu něco nejde, pomůžou mu spolužáci?

6.5.4 Pocit bezpečí

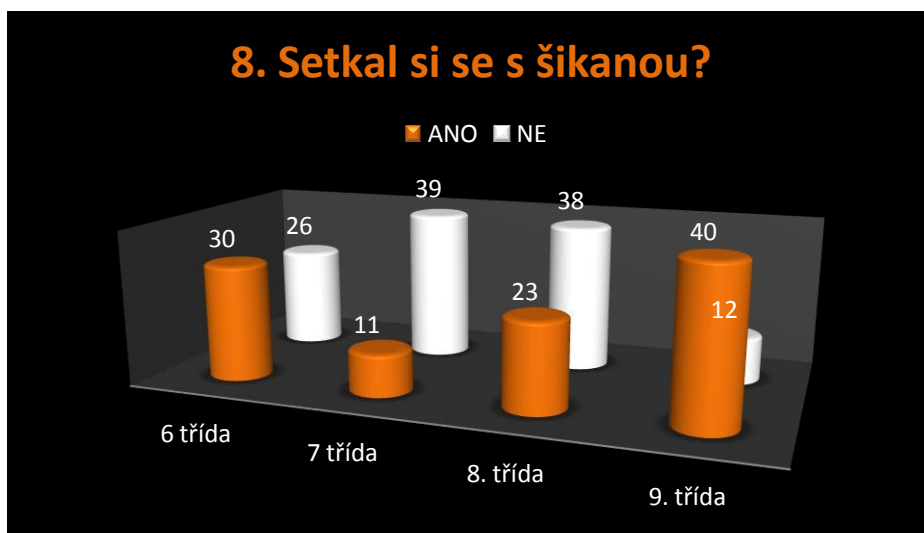
Šestá otázka je zaměřena na to, jestli se žáci cítí ve škole bezpečně. Dá se předpokládat, že mladší žáci se budou cítit méně bezpečněji než žáci starší. A výsledky z dotazníku to také potvrdily. Jen 12% žáků šestých tříd se cítí ve škole bezpečně, zatím co jen 6% žáků devátých tříd pocítí uji nejistotu ohledně bezpečnosti.

Graf 5 Cítíš se ve škole bezpečně?

6.5.5 Setkání se s šikanou

Osmá otázka zjišťuje, kdo z žáků se setkal se šikanou. Výsledky nemile překvapily. V deváté třídě se s šikanou setkalo již 77% žáků, v šestých třídách je to 54% žáků. Menší počet žáků, kteří se setkali se šikanou, můžeme vidět v sedmých a osmých třídách, je to kolem 30 % žáků. Z toho vyplývá, že šikana je na téhle škole rozšířena nezávisle na věku žáků.

Graf 6 Setkal ses ve škole se šikanou?

6.5.6 Oběť šikany

Další důležitou zkoumanou otázkou číslo devět bylo, zda se stali terčem šikany ze strany spolužáků. Až 28% žáků sedmé třídy přiznalo útok na vlastní osobu, dále je nejvíce obětí šikany v šesté třídě a to 11% v deváté třídě je to 6% a nejméně obětí je v osmé třídě a to 3%, které by se také neměly podceňovat.

Graf 7 Stal(a) ses terčem šikany ze stran spolužáků?

6.5.7 Informovanost

Poslední desátá otázka poukazuje na to, jestli žáci vědí, kdo je ve škole školním metodikem prevence. Většina žáků přesně ví, na koho se obrátit v případě problému. Největší odchylku můžeme pozorovat u žáků šestých tříd, kde pouze 54% ví, s kým můžou řešit své problémy.

Graf 8 Víš, kdo je na škole školním metodikem prevence?

6.6 Výsledky průzkumu

Při analýze současného stavu na škole jsem identifikovala tyto faktory, které mají negativní dopad na žáky zkoumané školy.

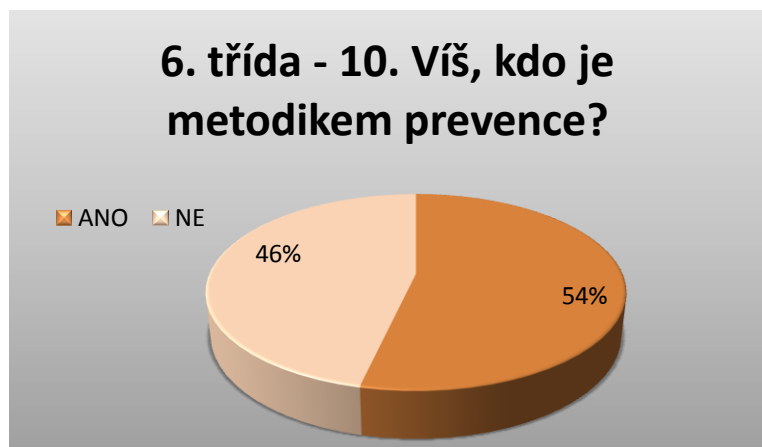
1. Dospěla jsem k nemilým výsledkům ohledně výskytu šikany na škole, buď ze strany oběti, nebo pozorovatele.

Co do všeobecné spokojenosti a vztahů na škole v rámci devátých tříd až 77% žáků uvedlo, že se již setkala s šikanou. Na vlastní kůži ji zažilo až 6% z nich. Je překvapivé, že je to tak vysoké číslo, které se dá odůvodnit tím, že se jedná o starší žáky, tím se zvyšuje i pravděpodobnost, že šikanu již viděli nebo zažili na vlastní kůži.

Na druhou stranu 22% žáků sedmých tříd uvedlo setkání s šikanou a přitom 28% žáků šikanu prožilo na vlastní kůži. Tuhle neshodu odůvodňuji tvrzením, že nedokážeme zaručit pravdivost všech odpovědi uvedených v dotazníku. A je třeba s tímto faktem počítat. Každopádně 28% je v případě tohoto závažného problému vysoké a je potřeba se tímto faktem podrobněji zabývat.

2. Informovanost

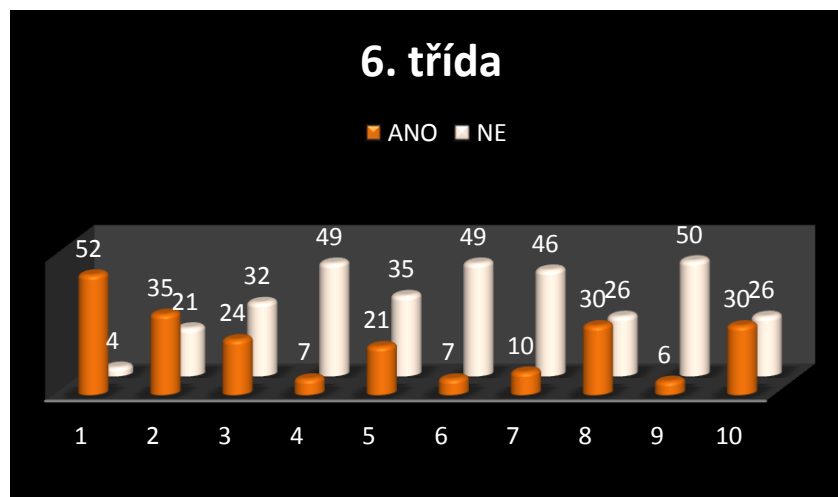
Dalším závažným nedostatkem spatřuji problém, že žáci čerstvě nastoupení na druhém stupni nejsou dostatečně informováni o tom, kdo je na škole metodik prevence, respektive člověk na koho se mohou obrátit. Tuto skutečnost můžu zdůvodnit také faktem, že vyplňování dotazníků proběhlo v relativně krátkém čase poté, co nastoupili do nového prostředí a ve všem se teprve začínají orientovat.

Graf 9 Informovanost

3. Poslední největší problém spatřuji ohledně žáků šestých tříd

Z dotazníku je patrná největší odchylnost v porovnání s ostatními třídami téměř ve všech oblastech. Vzhledem k tomu, že tito žáci nastoupili do úplně nového prostředí, zároveň jsou nejmladší na druhém stupni základní školy a tím pádem bývají častým terčem posměchu starších žáků. Je zde mnoho aspektů, které poukazují na fakt, že právě tito, žáci jsou v nejzranitelnější pozici z celé školy. Právě kvůli této zranitelnosti je vyšší předpoklad vzniku problému, který se může na žákovi podepsat citelněji než na starších žácích, kteří jsou svými zkušenostmi i rozumově na vyšší úrovni. Proto zde vnímám problém, na který by se mělo poukázat.

Graf 10 Šestá třída

6.7 Potvrzení předpokladů

P1 – nadpoloviční většina žáků se ve škole cítí spokojeně

Tahle hypotéza se dá považovat za potvrzenou. Dokonce i skupina žáků šestých tříd, kde jsem zjistila jeden z velkých problémů, potvrdila spokojenost ve škole a celkově 80% žáků na škole potvrdilo souhlas.

P2 – Menšina žáků je určitým způsobem šikanována.

Navrhnutá hypotéza zodpovídá tomu faktu, že šikana je dosud takovým problémem, který není zanedbávaný právě naopak, v dnešní době velmi aktuální.

Nicméně stále zůstává v oblasti chování, které musíme přijmout a co nejvíce ho eliminovat. V souvislosti se zpracovanými odpověďmi tuto hypotézu potvrzují s odůvodněním, že v průměru 12% žáků na celé škole přiznalo určitý útok na svoji osobu.

P3 – Většina žáků ví na koho se obrátit v případě problému

V případě zkoumání tříd mimo šestých bych mohla bez obav hypotézu potvrdit, ale vzhledem ke zjištěnému faktu, že žáci šestých tříd z 46% netuší na koho se obrátit v případě

problému, je tato hypotéza nepotvrzena. I vzhledem k faktu, že žáci ostatních tříd v naprosté většině přesně ví, kam se můžou obrátit.

7 Návrh řešení

Na základě zjištění z analýzy jsem se pokusila navrhnout doporučení na zlepšení vztahu mezi dětmi, resp. Eliminaci negativních aspektů. Za hlavní nedostatek na škole považujeme mírně zvýšený výskyt šikany.

Navrhuji, aby pro pedagogy byla minimálně jednou ročně přichystána přednáška, které se zúčastní pedagogové i z jiných škol. Součástí bude také diskuse, kde si mohou vyměnit své zkušenosti a pokusit se vyřešit konkrétní problémy. Je důležité, aby celý učitelský sbor byl do určité míry informovaný o dané problematice a každý byl řádně zaškolený.

V rámci tematického předmětu budou věnovány minimálně čtyři hodiny tématu šikana. Žákům bude představený tento pojem, aby dokázali rozeznat šikanu, jak se ji bránit a vše s tím související. Je důležité, aby přednášející měl znalosti psychologického oboru. Cílem je, abychom se vyhnuli situaci, kdy z důvodů nedostatků pedagogů vyučuje matematiku tělocvikář apod.

Dalším řešením omezení šikany navrhuji, aby byla umístěna schránka důvěry v budově školy. Žáci tak budou mít možnost do této schránky umístit dopis, na kterém bude vyjádřen jejich problém, obava nebo jakákoliv skutečnost, kterou mají potřebu anonymně sdělit. Důležitým faktorem je, aby místo na umístění této schránky bylo veřejné a zároveň takové, kde se žák nemusí obávat, že ho někdo uvidí. V žádném případě tato schránka nemůže být umístěna v konkrétní třídě – žák může mít obavy, že ho někdo uvidí nebo mu vzkaz vytrhnou z ruky.

Z dotazníkového šetření jsem vytýčila ohroženou skupinu, a to žáky šestých tříd. Druhá polovina doporučení budou návrhy, jak více začlenit tyto žáky do kolektivu druhého stupně základní školy.

Navrhuji uskutečnit sportovní den, kterého se budou účastnit žáci každého stupně. Jednotlivé družstva budou sestavena tak, aby v týmu byl s každé třídy jeden žák. Cílem je, aby se žáci lépe poznali a dokázali spolu komunikovat nezávislé na věku.

Nemusí se konkrétně jednat o sportovní den, důležité je vymyslet jakoukoliv společnou aktivitu, kde budou vytvořeny týmy. Může se jednat o výtvarné soutěže, divadelní scény, kde se žáci budou muset na sebe spolehnout.

Tyto aktivity doporučuji provádět několikrát do roka, aby se zaručilo utužení vztahu mezi žáky na celé škole. Všechny tyto události budou pečlivě sledovány a vyhodnocovány s cílem získat zpětnou vazbu a zamezit případným nedostatkům.

Dalším z opatření bude rozšíření aktivit školního metodika prevence. Na konkrétní škole je tato osoba nazývána výchovný poradce. Má za úkol řešit vztahy mezi žáky a vzniklé problémy. Navrhuji, aby se tento poradce na začátku školního roku představil v jednotlivých třídách, zdůraznil, kde ho zastihnou a s čím za ním mohou přijít. Také by jim měl poskytnout e-mailovou adresu, kde se na něj můžou obrátit. Je důležité, aby si tento poradce vytýčil časové rozmezí, kdy se bude věnovat vyřizování e-mailů. Cílem je, aby žáci věděli, že je to osoba, na kterou se mohou spolehnout a zároveň aby měli možnost anonymní komunikace.

8 Závěr

Analýza zkoumané základní školy odhalila několik skutečností. Jak jsem předpokládala, i na této škole se potvrdil výskyt šikany. Více nás však zajímají skutečnosti, které tomu předcházejí. Málo společenských aktivit, malá informovanost je největší ze slabin na dané škole, které mohou nemalým způsobem ovlivnit vznik a intenzitu šikany. Proto jsem se pokusila navrhnout opatření na zlepšení aktuální situace a efektivnější využití času. Podstata návrhu spočívá v rozšíření komunikačních kanálů na celé škole ať už mezi žáky samotnými tak i s pedagogy. V současné době je velmi důležité, aby se vzniklé problémy řešily, co je ale důležitější, aby se o těchto problémech vědělo. Obzvlášť toto citlivé téma jako je šikana, může být nejsnadněji komunikována anonymním způsobem. Tudíž nám dnešní virtuální svět poskytuje ohromnou výhodu. Žáci mají plno možností jak upozornit na své problémy a přitom je nikdo nemusí vidět ani je znát.

Šikana se pomalu, ale jistě stala celosvětovým problémem. Děti nemají vštípené základní morální hodnoty a jejich nadhled na dobro a zlo je čím dál častěji zkreslen vlivem médií. Pomalu, ale jistě se naše společnost ocitá v začarovaném kruhu, každá agrese dětí pramení totiž z nějakého trápení a zvýšená agresivita je jen důsledek vnitřního volání o pomoc. Většina trápení dětí souvisí s nedostatkem času rodičů, děti se cítí být nemilovány a mají pocit, že jsou zbytečné.

Čas rodičů, bohužel stále častěji vyplňuje především honba za ziskem peněz na živobytí, nicméně kdo z nás se rodičům některých dětí může divit. Pokud se chtějí postarat o materiální dostatek rodiny, zákonitě musí „ošidit“ jinou část v tomto případě citovou stránku. Najít řešení a skloubit tyto dvě stránky je někdy velmi těžké a nezáviděníhodné.

Všichni bychom si měli, ale uvědomit, že vychováváme další generaci lidí, kteří budou tvořit nový svět a to co jim vštípíme my, oni vštípí svým dětem a pokud si nenajdeme čas být alespoň chvíli dobrými rodiči, nemůžeme to čekat ani od nich. Pokud by se tento problém neřešil, může také dojít k tomu, že za několik desítek let, bude naše společnost opovrženímhodná, nebude existovat láska, lidské dobro, soucit a ochota podat pomocnou ruku.

Právě v této chvíli je třeba se zamyslet a podívat se na signály, které nám dávají naše děti, najdeme si alespoň chvíli času na to vychovat z našich potomků dobré lidi, kteří budou ochotni pomoci jiným a dokážou vštípit správné morální hodnoty dalším generacím.

Tomuto mohou samozřejmě značně přispět i učitelé. Celou svou práci bych chtěla zakončit citátem, který vystihuje to, co jsem chtěla ve své práci nastínit.

Průměrný učitel vypráví. Dobrý učitel vysvětluje. Výborný učitel ukazuje. Nejlepší učitel inspiruje.(Artemus Ward)

Seznam tabulek, obrázků, grafů

OBRÁZEK 1 STUPNĚ ŠIKANY	16
OBRÁZEK 2 LOGO LINKY BEZPEČÍ	31
OBRÁZEK 3 VÝSLEDKY VÝSKYTU NEJČASTĚJŠÍCH FOREM KYBERŠIKANY U ČESKÝCH DĚTÍ	33
OBRÁZEK 4 SCHÉMA ZÁKLADNÍ PREVENCE	37
TABULKA 1 PŘÍMÉ A NEPŘÍMÉ ZNAKY ŠIKANY PODLE ŘÍČANA:	14
TABULKA 2 KONKRÉTNÍ NÁSLEDKY ŠIKANY	27
GRAF 1 CÍTÍŠ SE VE ŠKOLE SPOKOJENÝ?	40
GRAF 2 JSOU MEZI ŽÁKY VE TŘÍDĚ DOBRÉ VZTAHY?	40
GRAF 4 JE VE TŘÍDĚ NĚKDO, KOHO SE BOJÍŠ?	41
GRAF 5 KDYŽ NĚKOMU NĚCO NEJDE, POMŮŽOU MU SPOLUŽÁCI?	42
GRAF 6 CÍTÍŠ SE VE ŠKOLE BEZPEČNĚ?	42
GRAF 8 SETKAL SES VE ŠKOLE SE ŠIKANOU?	43
GRAF 9 STAL(A) SES TERČEM ŠIKANY ZE STRAN SPOLUŽÁKŮ?	44
GRAF 10 VÍŠ, KDO JE NA ŠKOLE ŠKOLNÍM METODIKEM PREVENCE?	44
GRAF 11 INFORMOVANOST	46
GRAF 12 ŠESTÁ TŘÍDA	47

9 Použitá literatura

ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 2. vyd. Praha: Portál, 2011. 104 s. ISBN 978-80-7367-881-4.

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003, 197 s. ISBN 80-86642-08-9.

ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.

DUBIN, N. *Šikana dětí s poruchami autistického spektra*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 184 s. ISBN 978-80-7367-553-0.

GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků. Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Praha: Portál, 2006. 324 s. ISBN 80-7367-115-8.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách. Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. 128 s. ISBN 80-7178-123-1.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. Vyd. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MARTÍNEK, Z. *Agrese a agresivita u dětí a mládeže*. Praha: NIDV, 2008, 24 s. ISBN 80-86956-29-6.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009, 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

SPALKOVÁ, D. *Postavme se šikaně!* 1. vyd. Liberec: Alfa marketing, 2007, 64 s. ISBN 978-80-254-6486-1.

ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, J. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 175 s. ISBN 80-244-0629-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0.

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. *Sociální patologie*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 326 s. ISBN 978-80-7041-896-3.

KREJČÍ, V. *Kyberšikana na vzestupu – 1. část*. Metodický portál. [online] 31.01.2011 [cit. 2013-03-04].

Dostupné z WWW: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/10153/kybersikana-na-vzestupu-1.-cast.html/> >

KREJČÍ, V. *Kyberšikana na vzestupu – 2. část*. Metodický portál. [online] 01.02.2011 [cit. 2013-03-04].

Dostupné z WWW: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/10155/kybersikana-na-vzestupu-2.-cast.html/> >

O SOCIOMETRII. Zikán, J. [online]. [cit. 15.01.2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.sociometrie.cz/o-sociometrii>>

PRAŽSKÉ CENTRUM PRIMÁRNÍ PREVENCE. *Agrese a šikana - Následky šikanování*. [online] [cit. 30.01.2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.prevence-praha.cz/agrese-a-sikana?start=7>>

SDRUŽENÁ LINKA BEZPEČÍ. *Linka bezpečí 116111*. [online]. [cit. 10.01.2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=194>>

SDRUŽENÁ LINKA BEZPEČÍ. *Loga ke stažení*. [online]. [cit. 10.01.2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/articles.asp?ida=278&idk=379>>

SDRUŽENÁ LINKA BEZPEČÍ. *Zpráva o činnosti 2012*. [online]. [cit. 10.01.2014]. Dostupné z WWW: <http://www.linkabezpeci.cz/data/articles/down_880.pdf>

ŠANCE DĚTEM. *Nejčastější formy kyberšikany u českých dětí*. [online]. [cit. 10.01.2014]. Dostupné z WWW: <<http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/nejcastejsi-formy-kybersikany-u-ceskych-deti-71.html>>

ŠIKANA A LEGISLATIVA. Skácelová. L. [online]. [cit. 25.1.2014] Dostupné z WWW: <<http://www.odrogach.cz/skola/sikana-a-nasili/sikana-a-legislativa.html>>

ŠVEC, J., KOLÁŘ. M., JEŘÁBKOVÁ, S. *Jak zlepšit vztahy v naší třídě.: Kurz osobnostní a sociální výchovy pro žáky 2. Stupně ZŠ* [online]. [cit. 2. prosince 2013] Dostupné z: WWW: http://www.odyssea.cz/soubory/e_kurzy/jak_zlepsit_vztahy_v_nasi_tride_2_stupen_zs.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha: Dotazník

Příloha

Dotazník k bakalářské práci

Milí žáci, jmenuji se Marika Janíková a tímto Vás prosím o vyplnění krátkého dotazníku, jehož výsledky budou sloužit ke zhodnocení současného stavu šikany na Vaší škole a následným řešením této problematiky v rámci mé bakalářské práce. Dotazník je anonymní a jeho výsledky budou použity pouze ke zmíněnému účelu.

Děkuji za Váš čas a ochotu pomoci.

1. Cítíš se ve škole spokojený?

☐ ANO

☐ NE

2. Jsou mezi žáky ve třídě dobré vztahy?

☐ ANO

☐ NE

3. Stýkáš se se spolužáky i po vyučování?

☐ ANO

☐ NE

4. Je ve třídě někdo, koho se bojíš?

☐ ANO

☐ NE

5. Když někomu něco nejde, pomůžou mu spolužáci?

☐ ANO

☐ NE

6. Cítíš se ve škole bezpečně?

☐ ANO

☐ NE

7. Je ve škole někdo, koho se bojíš?

☐ ANO

☐ NE

8. Setkal(a) ses ve škole se šikanou (opakované ponižování, fyzické ubližování) mezi spolužáky

☐ ANO

☐ NE

9. Stal(a) ses terčem šikany ze strany spolužáků?

☐ ANO

☐ NE

10. Víš, kdo je na škole školním metodikem prevence?

☐ ANO

☐ NE

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Marika Janíková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr.Linda Švrčinová
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Agresivita a šikana na 2. stupni základní školy
Název v angličtině:	Aggression and bullying at the 2nd degree of primary school
Anotace práce:	Bakalářská práce „Agresivita a šikana na 2. stupni základní školy je věnována problematice šikany na konkrétní základní škole. Úkolem této bakalářské práce je v teoretické části přiblížit problematiku šikanování a agresivity. V praktické části, bylo mým cílem za využití sociometrického dotazníkového šetření zjistit, zda se na zkoumané škole vyskytuje šikana nebo agresivita mezi žáky. Úmyslem této práce je poukázání na naléhavost tohoto nežádoucího jevu na školách a navrnutí jeho preventivního opatření.
Klíčová slova:	agrese, šikana, oběť, agresor, základní škola, prevence
Anotace v angličtině:	Bachelor thesis "Aggression and bullying in 2nd grade elementary school is devoted to the issue of bullying in the specific elementary school. The goal of this work is the theoretical part explain the issue of bullying and aggression. In the practical part, it was my goal for the use of sociometric questionnaire survey to determine if the studied school bullying or aggression occurs among students. The intention of this work is pointing out the urgency of this undesirable phenomenon in schools and propose its preventive measures.
Klíčová slova v angličtině:	aggression, bullying, victim, aggressor, primary school, preventiv
Přílohy vázané v práci:	Dotazník
Rozsah práce:	1 – 57 stran
Jazyk práce:	Český jazyk